

Olvasásra nevelés – könyvtáros szemmel

(Esély és lehetőség)

Könyvtárosnak lenni azért is jó, mert az ember jókat beszélgethet az olvasókkal. S ha történetesen egyetemi könyvtárban dolgozik, akkor a leendő tanárokkal, és ezekbe a kötetlen beszélgetésekbe beleszóheti a maga rejtett ábrándjait a tanításról. Ilyen beszélgetéseket nem lehet provokálni, de időnként maguktól is kialakulnak. Minden évfolyamnak más és más a központi problémája; a negyedéveseké (nálunk ők a végzősök) a tanítás. Nincsenek megelégedve azzal, ahogyan felkészítik őket a tanításra. Ilyenkor van az, hogy nem tudom megállni és közbeszúrom, a legfontosabb az, hogy gondolkodni tanítsák meg a gyerekeket. Gondolkodni a nyelvről, az irodalomról és egyáltalán – mindenről.

Nem hiszem, és napi munkám során tapasztalom is, hogy az irodalom tanításához hozzá lehet fogni anélkül, hogy előbb megértetnénk tanítványainkkal, mi is az irodalom. Amíg csak elvont fogalomként létezik tudatukban, addig az előttük lévő könyvre csak mint érdektelen papírhalmazra tekintenek, amit muszáj elolvasni. Leendő tanárpalántáim is nemegyszer elborzadnak, ha a kért könyv vaskosnak bizonyul.

Nálunk az anyanyelvtanításban a műelemzésen van a hangsúly, elemzés útján közelítünk az irodalomhoz anélkül, hogy a gyerekeknek fogalmuk lenne arról, mi az irodalom. Elolvastatják velük a műveket anélkül, hogy fölkészítenék tudatukat a befogadásra. A gyerekekben pedig ellenállás van minden iránt, amit kellő előkészítés nélkül igyekeznek a „fejükbe tömködni”. Egyes tanárjelöltjeink is az eredetinel szívesebben olvasnák a „Száz híres regény”-féle rövidített változatokat, a hazai irodalomról pedig kinyilatkoztatják, hogy nem szeretik.

Sokszor komoly erőfeszítembe kerül meggyőzni őket, vidékünk irodalmát nem azért kell olvasni, mert jó vagy rossz; azért kell olvasni, hogy megismerjék és gondolkodjanak róla, hogy megpróbálják kikövetkeztetni, miért éppen ilyen ez az irodalom, hogy gondolkodjanak világunkról, életünkről és ebből vezessék le irodalmunkat. Meg kell találni az összefüggést sorsunk és irodalmunk között, ugyanakkor észre kell venni azt is, ami jó ebben az irodalomban, ebben az irodalmi életben. Gondoljanak arra is, tizennyolc után micsoda vákuum keletkezett körülöttünk, s milyen iszonyú különbség, ha egy ország az író közönsége, vagy csak egy maroknyi írástudó.

Egy élő testvéráramból kikapcsolt részecske parányi részeként létezni egészen más... Nemegy kortárs írónk tette már szóvá, milyen reménytelen érzés úgy írni, hogy eleve tudja, senki sem olvassa majd. És ennek ellenére mégis létezik itt is irodalom. Nem kötelező szeretni, mondom nekik, de tudni kell róla, gondolkodni kell róla.

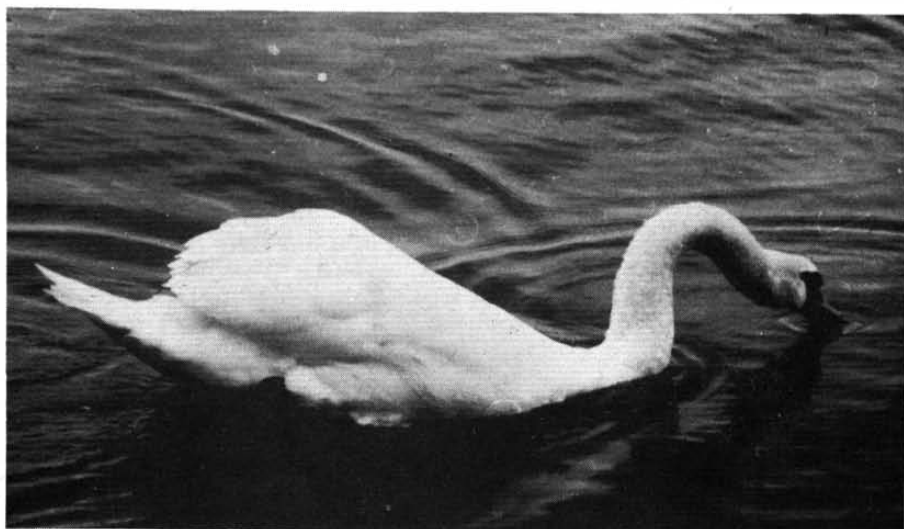
Minden tanárnak azzal kellene kezdeni a tanévet, hogy rámutat, a lét mely szeletével foglalkozik majd, miért kell ezzel foglalkozni, mit kaphatnak tőle, miért fontos ez, mi benne az érdekes... Valahogy, a gyerekekkel együtt, minden tanév kezdetén föltérképezni a létezést, s ezen a térképen „bejelölni” mindazt, amit már tudnak, megkeresni a helyét mindennek, amit most fognak tanulni.

Meg kellene értetni a gyerekekkel, hogy a világról való tudás segíti őket ahhoz, hogy saját magukat is fölfedezhessék benne, hogy megtalálják önmagukat. Az igazi emberlét ott kezdődik, hogy az ember megszerzi a tudást a világról. Amíg figyelme csak a létfenntartás apró-cseprő ügyecskéire terjed ki, addig nagyjából biológiai lény. A tudás, a gondolkodás segíti hozzá egy más perspektívához, a létnek egy más minőségéhez. Ez a perspektíva kellene, hogy az oktatás fő célja legyen, hogy az egészre nyíló ajtót legalább résnyire kinyissa a felnövő nemzedékek előtt.

Ezt célozva és errefelé tartva magától értetődő lenne, hogy diákjainkat megtaníttják arra, a valódi tudást a könyvekből szerezhetik meg. Módszeres munkával már az első osztálytól kezdve meg lehet tanítani őket a könyvtár használatára és főként arra, hogy ez belső igényük legyen. Meg lehet velük értetni azt is, hogy a tévé előtt eltöltött idő nagy része – elvesztegetett idő. Hadd idézzem ezzel kapcsolatban *Grendel Lajos* írását (*Élet és Irodalom*, 1992. IX. 25.), mert remekül rámutat arra, miért kevés az a sok, amit a tévé adhat nekünk. Az írás címe: *Az önámítás barna doboza*. „... A televízió informál engem... Tényeket közöl rólam és rólunk. Meg kommentárokat ideológiával (esetleg -kkal). Elhitesi velem, hogy mindent megtudok általa magamról meg a világról, amelyben élek ... Mindenesetre... mindig kéznél van. Innen a hatalma rajtam. Ülök előtte, dagad a fejem a sok információtól, és kisistennek képzelem magam.

Minél több információ van a fejemben, annál nagyobbak és erősebbnek érzem magam. A tévé... azt is el akarta hitetni velem, hogy az információ hatalom... Abban... kételkedem, hogy a tudás hatalom volna. Inkább úgy fogalmaznék: a tudás az, amitől a hatalom fél. Pedig nem kellene úgy félnie. Minél többet tudok ugyanis, annál kisebbnek érzem magam. És minél kisebbnek érzem magam, annál kevésbé érdekel a hatalom. Minél többet tudok, annál inkább tudom azt is, hogy milyen kevés az, amit tudok. Minél többet tudok, annál bizonytalanabb vagyok.

Persze, információk nélkül tudás sincs. Ha tudni is akarok valamit arról, amiről információkat kaptam – ki kell kapcsolnom a tévét, és a könyvekhez kell fordulnom. Azt a mágiát ugyanis, amely az információt tudássá alakítja át, ez a parvenü média nem találta meg föl.”

És hadd említsem még *Vámos Miklóst* (*Élet és Irodalom*, 1992. IX. 25.) és *Thorwald Dethlefsent* (T. Dethlefsen: *A sors mint esély*, Arkánus Kiadó, 1992.), mert továbbviszik a gondolatot. *Vámos Miklóst* idézem: „Azt hiszem, a technikai felfedezéseket Vörösmarty hevületével mérlegre téve – mennyit ment előbbre a világ... általuk – arra a lesújtó eredményre jutok, hogy minden zseniális masina legalább annyit ártott nekünk... amennyit használt. A számítógépek vezérik a nukleáris fegyvereket...”. Most *Dethlefsent* idézem: „Vajon a tudomány – a technika területén kétségbevonhatatlanul elért sikereivel együtt – boldogabbá tette-e az emberiséget? Vajon az emberi tudat fejlődése lépést tartott-e a külső, technikai fejlődéssel? A tudomány átadható. A tudás nem. A tudást sajnos gyakran összekeverjük olyan felhalmozott ismeretekkel, amelyek teljességgel érdektelenek, céltalanok.” – Eddig az idézet, és ide kívánczik még *Hésziodosz* állítása is, miszerint: „nem a sokat tudó a bölcs, hanem az, aki tudja mitévő legyen”.

Úgy gondolom, a tanítás célja mindig az is kellene, hogy legyen (vagy főleg az), hogy élni tanítson meg embereket. Mert attól, hogy valaki Nobel-díjat kap, még verheti a feleségét, bosszanthatja a szomszédot; attól, hogy valakinek doktorátusa van, még lehet rossz, mi több kártékony politikus, egymás ellen uszíthatja például az embereket. Sokszor halljuk rosszállásként, tanult ember léteére valaki így vagy úgy viselkedett, ezt vagy azt tette. Miért? Mert a tudományt megszerezte, de a tudásig, a bölcsességig nem jutott el.

Az IFLA 56. általános konferenciáján XVI. Károly Gusztáv király a fejlett, a közepesen fejlett és a legelmaradottabb országok könyvtárainak feladatairól szólva elmondta, a legelmaradottabb országokban az analfabetizmus felszámolása az alapvető feladat, és én magunkat is ide sorolom, mert a szellemi írástudatlanság rosszabb a gazdasági elmaradottságnál. Tehát nálunk a szellemi analfabetizmus felszámolása a cél! Néhai országunkat egyrészt éppen a botrányosan rossz iskolarendszer juttatta ebbe a nyomorba és gyalázatba, amiben van. Ha iskoláink gondolkodni, élni és szeretni is tanítottak volna ahelyett, hogy csak ismereteket adtak... hadd ne fejezzem be!

Félelmetesen sok olyan ember van közöttünk, aki a televíziót istenének, a sajtót tévedhetetlennek tekinti, és soha még csak föl sem merül benne, hogy neki saját esze is van, amit esetleg használhatna is, ha tudná, mire való. Ezek az emberek irányíthatók, manipulálhatók, harcba vihetők, lelkiismeretük kikapcsolható. Ideális eszközei a mindenkori hatalomnak.

De térjünk most vissza a könyvtárhoz. Iskolakönyvtárosként (korábbi munkahelyemen) örömmel próbálgattam, melyik korosztállyal mit lehet kezdeni, mi az, amit könyvtárosként éppen nekik adni tudok. Kialakult bennem egy előadás-sorozat terve, minden osztálynak tartottam egy-egy „könyvtárórát”, minden évfolyamnak más-más témáról, melynek nyomán az elsősök megértették, hogy kerül a mese a könyvbe és a könyvtárba, mennyi szeretet és mennyi munka kell ahhoz, hogy egy könyv elkészüljön, tehát vigyázni is kell rá, mi a különbség a könyvtár és a könyvesbolt között; hogy a könyvtárból kölcsönzött könyv ugyan nem az övék, de akárhányszor elolvashatják... évről évre továbbhaladva föltártam előttük a könyvtár kincseit, beszéltem nekik arról, hogy itt sok-sok érdekességet találhatnak kedvenc állataikról (sőt, olyanokról is, melyek nagyon régen éltek és kihaltak már), vagy a gépekről, autókról, repülőkről; arról, hogy a könyvtárban a könyvek valamiféle logika szerint vannak csoportosítva és hol kell keresni a meséket, hol a gyermeklexikonokat, hol pedig kedvenc újságjait; arról, mi a könyv címlapja, mire való a tartalommutató meg a tárgymutató; beszéltem nekik az írás történetéről, arról, hogy sok ezer évvel ezelőtt is írtak már az emberek, ehhez milyen eszközöket használtak, beszéltem nekik kőtab-

lákrról, agyagtáblákrról, papiruszról, pergamenről, rovásfáról, beszéltem nekik arról, mennyi időbe telt, míg kialakult ez a mai írás, arról, hogyan, miért akarták megőrizni a lejegyzetteket elődeink (itt kell elmondanom, a legjobban az fogta meg őket, milyen féltő gonddal bántak régen a könyvekkel, mekkora kincs volt a könyv, s mennyire fontos volt őrizni, hogy a tudomány el ne vesszen!). Könyvtörténetről, könyvtártörténetről beszéltem nekik, könyvmásolókrról, híres könyvkötőműhelyekről ... tanítottam őket a komolyabb kézikönyvek használatára, elmondtam nekik hányféle könyvtár van, s mikor melyiket kell felkeresni, végezetül arra tanítottam őket, a kézikönyvtárban található könyvek és folyóiratok segítségével hogyan lehet önállóan elkészíteni például egy beszámolót. Hosszú lenne itt a foglalkozásokat részletesen bemutatni. Végző céloom az volt, hogy a gyerekekben kialakuljon egy kép a könyvtárról és a könyvtár helyéről a világban, valamint, hogy a lehetőségeket ismertetve fölkeltssem bennük az igényt annak állandó használatára, hogy megértsék a könyvtár esély, lehetőség számukra, hogy a világot megismerjék.

Munkám jutalma volt látni, micsoda érdeklődéssel jönnek ezek a gyerekek, mennyivel más a hangulat a könyvtárban, tele vannak kérdéssel, a fölfedezés örömeivel, utánanéznak ennek-annak, hozzákeresnek ehhez-ahhoz, és ettől lesz igazán könyvtár a könyvtáram.

Ezek után fölmerülhet a kérdés, miért is hagytam ott ezt a könyvtárat. Azért, mert kollégáim, a tanárok, már kinőttek abból a korból, amikor a könyvtár használatára és szeretetére még meg lehet tanítani az embert. Akadt ugyan néhány kivétel, de szinte egyöntetű véleményük volt, hogy a könyvtári munkához semmilyen szakmai tudás sem kell, nem ismerték, így nem is értékelték munkámat. Hogy nem is támogatták, az mindebből következik. Nem panaszképpen mondom el ezeket, inkább annak illusztrálásaként, amit iskolarendszereinkről az imént elmondtam. Hadd mondjak el még három mozzanatot abból az időből. Egyik kollégám, a matematikatanár kifejtette, a könyvtári munka olyan, hogy bárki bejöhetne az utcáról és csinálhatná, nem érti, minek ehhez egyetem. Egy biológia szakos, nyugdíj előtt álló tanárnő kinyilatkoztatta, miszerint a könyvtárosnak semmi dolga azon kívül, hogy törölgesse a könyvekről a port. A fizetési ranglistán a takarítónők és tanítóképzőt végzett tanerők között volt a könyvtárosi munkakör, mintegy tükrözve a tanügy hozzáállását a könyvtárhoz.

A munkám mindenkor megvígasztalt engem, de azért lényegesen jobb lett a közérzetem jelenlegi munkahelyemen, ahol viszont megdöbbenéssel tapasztaltam, mennyire hiányzik az ide érkezők neveltetéséből mindaz, amivel az iskolában foglalkoztam.

Csáky S. Piroska kolléganóm minden elsőévessel kitöltet egy kérdőívet, mellyel könyvtári és egyéb műveltségüket igyekeznek kipuhatolni. Arra a kérdésre, hogyan élnek meg a könyvtárat, az elsősök egy része még csak nem is válaszol. Van néhány olyan válasz, hogy a könyvtár olyan hely, ahol könyvek vannak, kölcsönözni lehet, ahol békén hagynak... Van néhány rossz tapasztalatot tükröző válasz, mely szerint a könyvtárban unatkozni szoktak, ott nem történik semmi. Van néhány eredetieskedő válasz is, egyiket idézem: „A könyvtár olyan hely, ahol fejbe vágják az embert az írók:”

Végül akadt két igazán jó válasz is az évfolyamon, olyan, amelyet mindig szeretnék látni, mert ez a két válasz az igazi volt. Idézem: „A könyvtár olyan hely, ahol ha keresek, találok, ha pedig találok – több vagyok.” „A könyvtár olyan hely, ahol mindenki megtalálhatja – a könyvön keresztül – amit legfőképp keres – önmagát.”

Dolgozatom megírása előtt végzett hallgatókat kérdeztem arról, milyen útmutatást kaptak az olvasásra neveléshez tanulmányaik során. Elmondták, hallottak róla, az irodalomtanítás célja az olvasóvá nevelés, de ezzel külön nem foglalkoztak. Utánanéztam, a tantervben egyetlen ilyen témájú könyv szerepel. Az olvasás anatómiája című kötet, az is az ajánlott irodalom között, tehát nem kéri számon; akit érdekel, elolvashatja. Néhány könyvtáros szakunkat beszüntették, így vajmi kevés esély van arra, hogy a jövőben másként foglalkozzanak a gyerekekkel a tanárok és a könyvtárosok.

Pedig jó lenne, ha minden gyerek megkaphatná azt, ami az olvasóvá nevelés legfőbb és alapvető célja, azt, amire a fejlődő léleknek a legnagyobb szüksége van: a világon való tájékozódás lehetőségét, a világra való nyitottságot, esélyt arra, hogy keresse és megtalálja helyét a világban, hogy keresse és meg is találja élete értelmét.

Bábi Móricz Tünde

